Byrådsavdeling for helse, eldre og innbyggertjenester

Oslo

Helse- og sosialutvalget

Notat til bystyrets organer

Vår ref. (saksnr.):	Notat nr.:	Dato:
22/3676 - 8	1144/23	19.10.2023

Strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester

Vedlagt oversendes ny og oppdatert utgave av *Mat styringer og gleder – Strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon 2023-2027* til orientering. Det er også utarbeidet en oppsummering av strategien på én side, denne vedlegges også.

Strategien er utarbeidet av Helseetaten, og retter seg mot de som mottar helse- og omsorgstjenester uavhengig av alder og bosted i Oslo.

Marthe Scharning Lund

byråd

Vedlegg:

1. One-pager ernæringsstrategi 050923 (1) 1
2. Mat styrker og gleder_strategi for ernæringsarbeid 2023-27

Oslo kommune
Byrådsavdeling for helse, eldre og innbyggertjenester

Besøksadresse:
Olav V gate 4
Postadresse:
Rådhuset, 0037 OSLO

Telefon: 21 80 21 80
postmottak@byr.oslo.kommune.no
Org. Nr.: 876819872
oslo.kommune.no

Oslo

Mat styrker og gleder!

Strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon 2023-2027

Innsatsområder

Systematisk ernæringsarbeid	**Mat- og måltidstilbud**	**Kompetanse i ernæring**	**Samhandling om ernærings-oppfølging**

Tjenesteområder

Helse- og omsorgstjenester i hjemmet

Omsorg+

Rusomsorg

Psykisk helsearbeid

Tilrettelagte boliger for personer med utviklingshemming

Helsehus

Langtidshjem

Kommunal akutt døgnenhet

Forsterket rehabilitering Aker

Overordnet mål

Måltider, mattilbud og ernæringsoppfølging i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon fremmer helse, trivsel og mestring. Tjenestene skal være likeverdige og tilpasset den enkelte.

Her finner du strategien:

[Her kommer lenke]

Oslo

Mat styrker og gleder!

Strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon 2023-2027

Innhold

1 Innledning 3

2 Hensikt 3

3 Strategiens oppbygging og overordnet mål 4

4 Hvem strategien gjelder for 4

5 Innsatsområder 6
5.1 Systematisk ernæringsarbeid 6
5.2 Mat- og måltidstilbud 6
5.3 Kompetanse i ernæring 7
5.4 Samhandling om ernæringsoppfølging 7

6 Realisering 8
6.1 Bydelenes og virksomhetenes ansvar 8
6.2 Støtte til tjenestene 8
6.3 Evaluering av måloppnåelse 9
6.4 Samspill med andre dokumenter 11

7 Metode 12

1 Innledning

Mat er et grunnleggende behov for alle mennesker, og er en forutsetning for god helse og livskvalitet. Mat følger oss gjennom alle livets dager. Kostholdet blir en del av identiteten og livshistorien vår. Den sosiale dimensjonen og trivselen rundt et måltid kan være vel så viktig som påfyll av energi og næringsstoffer.

Helse- omsorgstjenestene i kommunen skal være likeverdige og personsentrerte. Innbyggere som mottar slike tjenester i hjemmet og i institusjon skal stå i sentrum når det gjelder mat, måltider og ernæringsoppfølging. Spørsmålet «Hva er viktig for deg?» er et nøkkelspørsmål i møtet mellom tjenestemottakere, medarbeidere og pårørende. Likeverdige tjenester må være tilpasset den enkelte tjenestemottaker, uavhengig av alder, kjønnsuttrykk, seksuell orientering, funksjonsevne, sosioøkonomisk status, kulturell bakgrunn, religion og livssyn.

Antall innbyggere med behov for sammensatte tjenester, og antall som lever lenger med kroniske lidelser og funksjonsnedsettelser forventes å øke i årene fremover. De finnes i alle aldersgrupper, og kan ha et bredt spekter av utfordringer innenfor ernæring. Som følge av samhandlingsreformen får kommunen overført en større del av helsetjenestene og flere spesialiserte oppgaver fra spesialisthelsetjenesten. Sammen med et forventet økt antall innbyggere med behov for tjenester vil det bli stor etterspørsel etter helse- og omsorgstjenester i kommunen. Fremover vil det derfor være viktig å fremme god helse og forebygge sykdom, der mat, måltider og ernæringsoppfølging spiller en viktig rolle i arbeidet. God munnhelse inngår som en viktig del av ernæringsoppfølgingen.

En større del av helsetjenestene ytes i kommunene, og medarbeidere som jobber i de kommunale helse- og omsorgstjenestene må ha tilstrekkelig og riktig kompetanse til å gjøre jobben som er nødvendig for å løse oppgavene.

I 2018 lanserte Oslo, som en av landets første kommuner, en strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet. «Mat styrker og gleder – strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon 2023-2027» er utvidet til å omfatte flere tjenester i kommunen sammenlignet med forrige ernæringsstrategi.

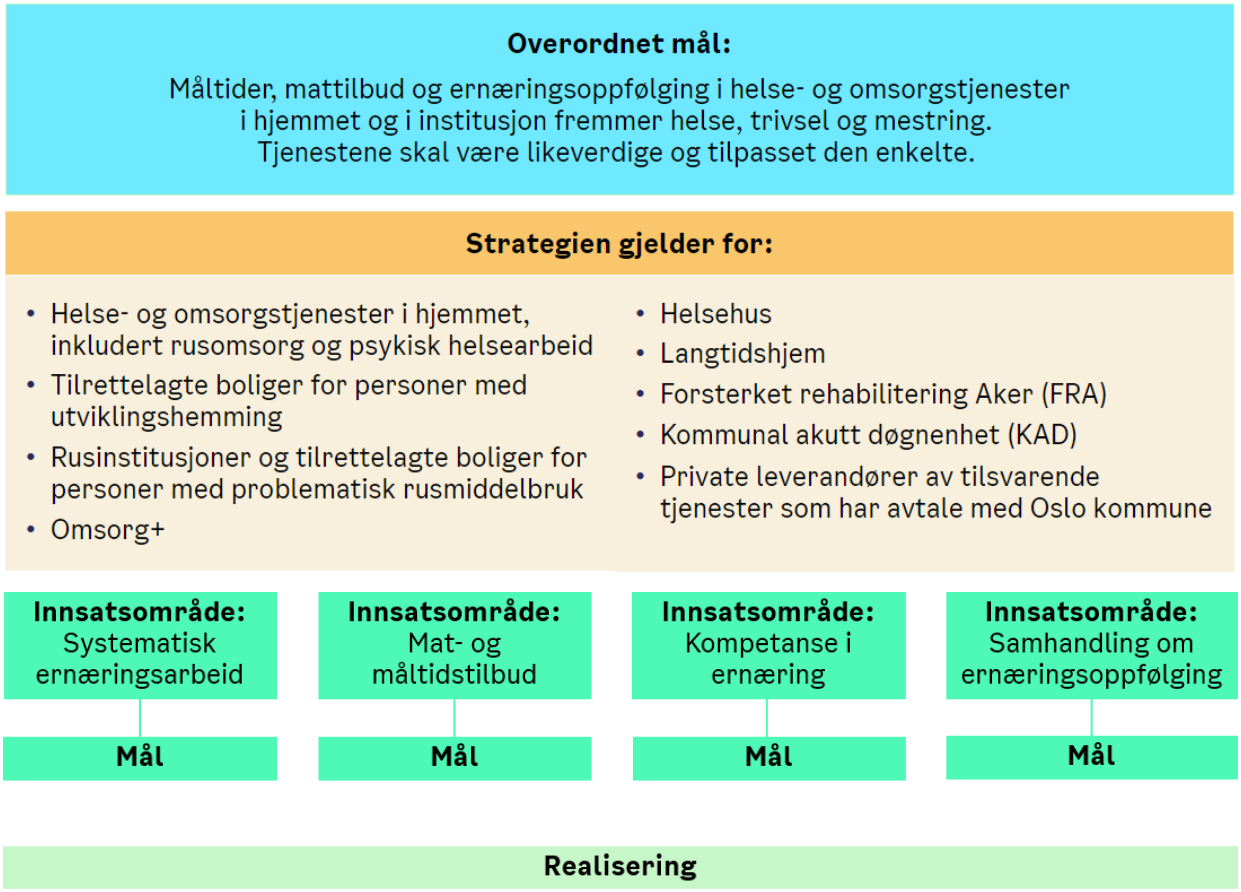
Det foreligger et nytt kunnskapsgrunnlag som bygger på oppdatert fagkunnskap, nasjonale dokumenter, lokale dokumenter i Oslo kommune, og innspill og erfaringer fra medarbeidere og innbyggere i kommunen (Vedlegg 1).

2 Hensikt

Denne strategien er et styringsdokument med innsatsområder og mål som gir retning for lokale og sentrale tiltak i ernæringsarbeidet i helse- og omsorgstjenestene i hjemmet og i institusjon i Oslo kommune. Strategien skal være et verktøy for blant annet oppbygging, organisering og prioritering av ernæringsarbeidet og viser til områder som bør videreutvikles for å sikre et helhetlig, likeverdig og koordinert tjenestetilbud.

3 Strategiens oppbygging og overordnet mål

Strategien har et overordnet mål og består av fire innsatsområder med underliggende mål (figur 1 og nærmere omtale i kapittel fem). Innsatsområdene må ses i sammenheng med hverandre. Hovedpunkter for realisering av strategien omtales i kapittel seks.

Figur 1: Strategiens oppbygging

4 Hvem strategien gjelder for

Strategien gjelder for bydelene, Sykehjemsetaten, Velferdsetaten og Helseetaten og underliggende tjenester til personer over 18 år:

- Helse- og omsorgstjenester i hjemmet, inkludert rusomsorg og psykisk helsearbeid
- Rusinstitusjoner og tilrettelagte boliger for personer med problematisk rusmiddelbruk
- Tilrettelagte boliger for personer med utviklingshemming
- Omsorg+ og andre typer omsorgsboliger
- Helsehus
- Langtidshjem
- Forsterket rehabilitering Aker (FRA)
- Kommunal akutt døgnenhet (KAD)

Strategien gjelder i tillegg for private leverandører av tilsvarende tjenester, som har avtale med Oslo kommune.

Deler av strategien vil også være relevant for ulike dagaktivitetstilbud driftet av bydel, langtidshjem eller ideelle/private aktører der matservering er en del av tjenestetilbudet.

Strategien retter seg mot følgende medarbeidere i tjenestene som er nevnt i listen over:

- Ledere
- Tjenesteansvarlige og primærkontakter eller medarbeidere med tilsvarende roller
- Fag-, utviklings- og kvalitetsansvarlige
- Fagsystemansvarlige
- Kliniske ernæringsfysiologer
- Medarbeidere med ansvar for bestilling og tilberedning av mat (på avdeling og mottaks- eller hovedkjøkken)
- Øvrige medarbeidere i helse- og omsorgstjenester i hjemmet og i institusjon

Strategien er også aktuell for:

- Bydelsoverlegene og fastlegene
- Tannhelsetjenesten
- Seniorveiledertjenesten
- Frisklivssentraler
- Feltpleien
- Frivillighetssentraler
- Seniorsentrene
- Spesialisthelsetjenesten
- Fengsel som mottar helse- og omsorgstjenester fra Oslo kommune
- Frivillige organisasjoner
- FoU-sektor

5 Innsatsområder

5.1 Systematisk ernæringsarbeid

Mål

1. Ernæringsarbeidet er forankret på ledernivå i tjenestene og virksomhetene.
2. Det er tydelig ansvars- og rollefordeling i ernæringsarbeidet i tjenestene.
3. Alle tjenestemottakere vurderes for risiko for underernæring og følges opp i henhold til byomfattende rutiner i Oslo kommune.
4. Tjenestemottakere med ernæringsrelaterte problemstillinger som gir økt risiko for helseplager og utvikling av sykdom følges opp med målrettede og individuelt tilpassede tiltak.
5. Byomfattende og lokale tjenestespesifikke rutiner for ernæringsarbeid utvikles og tas i bruk med utgangspunkt i nasjonale retningslinjer, oppdatert kunnskap og erfaringer fra praksis.
6. Ernæringsoppfølgingen av tjenestemottakere dokumenteres på en faglig forsvarlig måte i elektronisk pasientjournal.

5.2 Mat- og måltidstilbud

Mål

Helse- og omsorgstjenester i hjemmet

1. Tjenestemottakere med behov for tiltak innen ernæring får en trygg og god mat- og ernæringsoppfølging som er tilrettelagt med utgangspunkt i den enkeltes behov og ønsker.
2. Tjenestemottakere som har behov for det, får nødvendig hjelp til å anskaffe det de trenger av mat og måltider, og til tilberedning og tilrettelegging av måltider.
3. Tjenestemottakere som har behov for det får mulighet til å spise sammen med noen, for eksempel gjennom måltidsfellesskap.

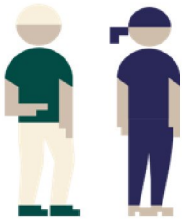
Institusjoner og andre tilbydere av måltider

1. Tjenestemottakere med behov for tiltak innen ernæring får en trygg og god mat- og ernæringsoppfølging som er tilrettelagt med utgangspunkt i den enkeltes behov og ønsker.
2. Mattilbudet er i tråd med nasjonale retningslinjer, utvikles til å bli mer bærekraftig og ivaretar individuelle ernæringsbehov og ønsker.
3. Tilberedning av mat og måltider er i tråd med rutiner for trygg mathåndtering.
4. Måltidsmiljøet bidrar til en god måltidsopplevelse for tjenestemottaker.
5. Tjenestemottakere får nødvendig hjelp og tilrettelegging i måltidene.
6. Tjenestemottakere som har behov for det får mulighet til å spise sammen med noen, for eksempel gjennom måltidsfellesskap.

5.3 Kompetanse i ernæring

Mål

1. Medarbeidere i bruker-/pasientnære tjenester har tilstrekkelig og rett kompetanse
   a. for å jobbe systematisk med forebygging og behandling av underernæring i møte med bruker-/pasientgruppen de utøver tjenester til.
   b. for tilberedning, trygg mathåndtering og tilrettelegging av mat og måltider i møte med tjenestemottakerne de utøver tjenester til.
   c. om sammenhengen mellom ernæring og helse, inkludert munnhelse, i møte med sin bruker-/pasientgruppe, slik at de kan ivareta individuelle ernæringsbehov og gi veiledning for å fremme egenmestring.
2. Klinisk ernæringsfysiolog inngår med minst ett årsverk i bydelenes hjemmetjenester. Øvrige helse- og omsorgstjenester, som omfattes av strategien, knytter til seg tilsvarende kompetanse for å sikre likeverdig helseoppfølging.

5.4 Samhandling om ernæringsoppfølging

Mål

1. Tjenestemottakere og deres pårørende involveres i ernæringsoppfølgingen av den enkelte.
2. Klinisk ernæringsfysiolog brukes for å jobbe systematisk og målrettet med strategiske og bruker-/pasientnære problemstillinger gjennom tverrfaglig samarbeid og kompetanseoverføring.
3. Kommunens tjenester samhandler om ernæringsoppfølgingen av den enkelte tjenestemottaker
   a. innad i og mellom egne tjenester
   b. med spesialisthelsetjenesten
   c. med fastlegen

   for å ivareta oppfølgingsbehov og sømløse overganger mellom omsorgsnivåer og -instanser.

6 Realisering

6.1 Bydelenes og virksomhetenes ansvar

Helse- og omsorgstjenestene skal drive med kontinuerlig forbedringsarbeid innen ernæring, og ernæring skal være tema i tjenesteutvikling. Det er viktig at tiltak som planlegges og gjennomføres i virksomhetene og tjenestene samsvarer med strategiens mål. Oppfølging av strategien bør sees i sammenheng med andre planer, strategier og dokumenter i Oslo kommune.

- Nye og allerede pågående tiltak og innsatser i ernæringsarbeidet sees i sammenheng med de fire innsatsområdene og underliggende mål.
- Tiltak tilpasses lokale utfordringer og forutsetninger i virksomhetene og tjenestene, og utformes på bakgrunn av faglige vurderinger og erfaringer fra praksis.
- Det anbefales at bydeler og tjenestesteder utarbeider årlige handlingsplaner eller legger inn tiltak i eksisterende planer for å jobbe mot målene i strategien.
- Det anbefales at Helseetaten, Sykehjemsetaten og Velferdsetaten utarbeider årlige handlingsplaner, der pågående og planlagte prosjekter og annet arbeid sees i sammenheng med målene i strategien.
- Det vil opprettes en idébank med forslag til tiltak som kan igangsettes for å jobbe mot målene i strategien, som bydeler og tjenestesteder kan benytte seg av. Idébanken vil oppdateres med eksempler på igangsatte tiltak og ernæringsarbeid lokalt innenfor ulike tjenester.
- Byrådsavdelingene kan vurdere om det i styringsdialogen med bydelene og etatene er hensiktsmessig å trekke fram spesielle tema fra strategien for oppfølging.
- Helse- og omsorgstjenestene i kommunen oppfordres til å søke om midler til forbedring av systematisk ernæringsarbeid, utvikling av digitale verktøy, samarbeid med frivilligheten o.l.

6.2 Støtte til tjenestene

Helseetaten, Sykehjemsetaten og Velferdsetaten har ansvar for å ta initiativ til byomfattende eller institusjonsomfattende tiltak for kompetanse- og tjenesteutvikling innen ernæring overfor tjenestene innenfor sine ansvarsområder. Det vil også være aktuelt med samarbeid om tjenesteutvikling og gjensidig støtte mellom etatene.

Byrådet styrker hjemmetjenesten med ett årsverk for klinisk ernæringsfysiolog i hver bydel i budsjett for 2023 og økonomiplan for 2023-2026. Dette vil være en viktig ressurs i ernæringsarbeidet i hjemmetjenesten.

Det er igangsatt et prosjekt i Sykehjemsetaten med et ambulerende mat- og ernæringsteam bestående av kokk og klinisk ernæringsfysiolog. Det ambulerende teamet skal støtte kommunale langtidshjem og helsehus i arbeidet med å videreutvikle og forbedre mattilbud og måltider.

6.3 Evaluering av måloppnåelse

For å kunne vurdere kvaliteten på ernæringsarbeidet som utføres og evaluere tiltak som igangsettes er det viktig å bruke indikatorer og andre styringsdata. I tillegg vil resultater fra bruker- og pårørendeundersøkelser være viktig for å ivareta innbyggerstemmen. Grunnlaget for indikatorer vil være allerede eksisterende data som Oslo kommune har tilgang til. Nye indikatorer kan komme dersom datagrunnlaget bedres eller behovet for indikatorer endres i løpet av strategiperioden.

Indikatorer

Det skal vurderes hvilke indikatorer som bør brukes til å holde oversikt i det lokale ernæringsarbeidet, intern kontroll, til rapportering og for evaluering av måloppnåelse i strategien.

Per mai 2023 rapporteres det kun på måltall vedrørende risiko for underernæring blant mottakere av helse- og omsorgstjenester i hjemmet og på langtidshjem. Det er et stort behov for indikatorer for vurdering av andre problemstillinger utover risiko for underernæring. Det mangler blant annet indikatorer knyttet til ernæringsutfordringer som overvekt og fedme. I tillegg vil det være viktig å utvikle indikatorer for å vurdere ernæringsarbeidet som gjøres i tilrettelagte boliger, tjenester til personer med problematisk rusmiddelbruk og innenfor psykisk helsearbeid.

Ledelses- og informasjonsverktøyet (LIV) er et system som er koblet opp mot og trekker ut data fra fagsystemer, som for eksempel Gerica, med mål om å produsere enkel og oversiktlig styringsdata lokalt og på Oslonivå. Det er lansert rapporter innen ernæring i LIV, og det er et potensiale til å utvikle flere ernæringsrapporter.

Stadig flere virksomheter i Oslo kommune skal også kobles på Elektronisk Informasjonsdeling mellom Samhandlende Enheter i helse (ELISE)-plattformen. Det ligger et potensiale i bruk av statistikk fra og visninger i ELISE for utvikling av indikatorer i ernæringsarbeidet.

Tabell 1 viser aktuelle variabler for evaluering av måloppnåelse i ernæringsarbeidet med bakgrunn i allerede eksisterende og tilgjengelig data i Oslo kommune.

Tabell 1: Aktuelle variabler for evaluering av måloppnåelse i ernæringsarbeidet med bakgrunn i allerede eksisterende og tilgjengelig data i Oslo kommune

Variabel	Innsatsområde	System/plattform	Beskrivelse
Antall/andel vurdert for risiko for underernæring Antall/andel i risiko for underernæring Antall/andel i risiko for underernæring med ernæringsplan	Systematisk ernæringsarbeid	Ledelses- og informasjonsverktøyet (LIV)	Ernæringsopplysninger som rapporteres til kommunalt pasient- og brukerregister (KPR). Tilgjengelig i Ledelses- og informasjonsverktøyet (LIV)
Antall/andel med behov for hjelp til funksjonsvariablene «Lage mat» og «Spise» (IPLOS-variabler)	Systematisk ernæringsarbeid	Gerica	Uttaket er beskrevet i Brukerveileder Gerica i EQS
Ernæringstiltak i tiltaksplanen	Systematisk ernæringsarbeid	Gerica	Helseetaten jobber med forslag til uttak av statistikk på ulike ernæringstiltak i Gerica
Grunnleggende kompetanse om ernæring i helse- og omsorgstjenester	Kompetanse i ernæring	Kompetansemodul i HR-websystemet	Sette opp kompetanseplaner for medarbeidere og hente ut statistikk på gjennomførte kompetansekrav i egen tjeneste/bydel. Eksempel: «Aggregert rapport om kompetansekrav».
Antall/andel som har lest strategien for ernæringsarbeid	Kompetanse i ernæring	Kompetansemodul i HR-websystemet	
Antall/andel som har lest rutinen for forebygging og behandling av underernæring for tjenester i hjemmet	Kompetanse i ernæring	EQS	Flere byomfattende rutiner innenfor ernæring vil komme.

Rutiner om samhandling innad i kommunens tjenester, mellom kommunens tjenester og spesialisthelsetjenesten og mellom kommunens tjenester og fastlegen	Samhandling om ernæringsoppfølging	EQS	
Evaluering av middager i langtidshjem og helsehus (beboere/pasienter)	Mat- og måltidstilbud	PowerBI-portal	Beskrevet i rutine i EQS.

6.4 Samspill med andre dokumenter (ikke uttømmende)

Nasjonale dokumenter

- God og riktig mat hele livet: Nasjonal strategi for godt kosthold og ernæring hos eldre i sykehjem og som mottar hjemmetjenester, Helse- og omsorgsdepartementet 2021
- Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold i befolkningen – forlenget ut 2023
- Gode helse- og omsorgstjenester til personer med utviklingshemming, Helsedirektoratet 2021
- Nasjonal faglig retningslinje for forebygging og behandling av underernæring, Helsedirektoratet 2022
- Nasjonal overdosestrategi 2019-2022
- Nasjonalt pasientforløp Psykiske lidelser voksne
- Nasjonalt pasientforløp Rusbehandling (TSB)
- Meld. St. 15 (2022 –2023) Melding til Stortinget Folkehelsemeldinga Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar

Dokumenter i Oslo kommune

- En psykt bra by – Strategi for psykisk helse i Oslo kommune
- Strategi for rekruttering og kompetanse – Strategisk rekrutterings- og kompetanseplan for bærekraftige helse- og omsorgstjenester i Oslo kommune
- Oslostandard for pårørendesamarbeid
- Overordnet standard for tjenester i hjemmet
- Oslostandard for innhold og kvalitet i langshjem
- Kunnskapsgrunnlag om ernæring for personer med rusproblemer i Oslo (KORUS Oslo)
- Byrådssak 262/22 Ernæringssituasjonen til personer med rusproblemer
- «Forglem meg ei» - Demensplan for Oslo 2023-2027
- Byrådssak 140/2022 - Eldres munnhelse
- Folkehelsestrategi for Oslo (2023-2030)
- Handlingsplan for mennesker med funksjonsnedsettelser (arbeidet skal igangsettes i 2023)
- Strategi for bærekraftig mat for Oslo kommune (dokumentet er under arbeid)

7 Metode

Strategien for ernæringsarbeid bygger på «Mat styrker og gleder – overordnet strategi for ernæringsarbeid i helse- og omsorgstjenester i hjemmet 2018-2022», eksempler og erfaringer fra medarbeidere og innbyggere i Oslo kommune, fagartikler og offentlige dokumenter.

Det er gjennomført en systematisk gjennomgang av «Mat styrker og gleder» og videre revidering på bakgrunn av eksempler og erfaringer fra ernæringsarbeid i Oslo kommune fra 2018-2022. Eksemplene og erfaringene inngår i vedlagte kunnskapsgrunnlag og tas med i arbeid med realisering. Det vises til kapittel 2 i vedlegg 1 for metode for utarbeidelse av kunnskapsgrunnlaget.

Det har vært dialog med kliniske ernæringsfysiologer og andre medarbeidere i bydelene, medarbeidere i Sykehjemsetaten, Velferdsetaten og Helseetaten, Det sentrale eldreråd, Rådet for personer med funksjonsnedsettelser, Rådet for kjønns- og seksualitetsmangfold, Rådet for flerkulturelle minoriteter, seniorveiledere i bydel, frivillighetskoordinator i Byrådsavdeling for kultur, idrett og frivillighet, bruker- og pårørenderepresentanter og besøkende på seniorsenter. Det er gjennomført flere innspillsrunder, der private leverandører som har kontrakt med Oslo kommune også har gitt innspill på utkast av strategien.

